

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

R. VII:2009

Nr 24 (216)

Data odczytu: 16.9.2009

Data wydania: 16.9.2009

777. spotkanie

Studium Wiedzy „Życie i działalność ks. dr ppłk Władysława Łęgi (1889-1960)”.

Wykład VIII:

mgr Ines Wąsowska

Ks. dr Władysław Łęga jak etnograf

Ks. dr Władysław Jan Łęga już w domu rodzinnym uczony był „kultu dla przeszłości i pamiątek historycznych”. Jego ojciec- Izydor Łęga opowiadał mu baśnie i podania ludowe, rozbudzając w nim zainteresowania folklorem i etnografią. Swoje kwalifikacje badawcze Władysław Łęga starał się podnosić w czasie studiów na Uniwersytecie Poznańskim, a także dzięki kontaktom z wybitnymi uczonymi. Prowadził badania etnograficzne na terenach ściśle związanych z jego życiowymi losami. Jego główne dzieła: monografia ziemi malborskiej, okolic Świecia oraz ziemi chełmińskiej wiązały się ze stronami rodzinnymi, z pracą w Grucznie, z mieszkaniem w Grudziądzu czy częstymi kontaktami z Toruniem. Władysław Łęga zdawał sobie także sprawę, że w etnografii nadwiślańskiej części Pomorza istniały poważne luki, dlatego skupił się na objęciu swoimi badaniami wszystkich przejawów kultury ludowej tych terenów. Praca nad monografiami etnograficznymi opierała się przede wszystkim na materiałach współczesnych W. Łędze. W małym stopniu mógł on liczyć na wykorzystanie literatury przedmiotu, a muzea nie liczyły wówczas bogatych zbiorów etnograficznych, toteż główną część materiałów musiał zebrać osobiście, odwiedzając w tym celu 150 wsi.

W. Łęga urodził się 4 czerwca 1889 r. w Miranach pod Sztumem. W gimnazjum w Rogoźnie Wielkopolskim działał w tajnym kółku filomackim, co wyzwoliło w nim chęć poznania przeszłości własnego regionu.

W czasie studiów w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie (1910- 1914), W. Łęga spotkał ks. Stanisława Kujota i ks. Alfonsa Mańkowskiego, którzy ukierunkowali go na etnografię i archeologię.

Zimą 1913 roku zaczyna zbierać pieśni, legendy, podania, bajki ludowe w rodzinnych Miranach i w okolicznych wioskach. Jest to jego najwcześniejszy ślad pracy badawczej z zakresu etnografii. Z tego okresu pochodzi artykuł Łęgi o gwarze malborskiej. Wówczas uwagę badacza przykuła kwestia języka ludowego, do której zawsze starał się nawiązywać w swoich badaniach etnograficznych.

W kwietniu 1914 roku ks. W. Łęga podejmuje pracę duszpasterską w Szczuce pod Brodnicą, gdzie porządkuje zgromadzone materiały etnograficzne. W tym czasie w latach 1913 – 1915 ks. Cyryl Karczyński zbiera ok. 150 pieśni ludowych z okolic Grzybna, które potem Władysław Łęga wykorzysta w swojej monografii o ziemi chełmińskiej.

W 1916 r. Władysław Łęga zostaje przydzielony jako wikary do parafii w Grucznie (pow. świecki), gdzie zajmuje się kompletowaniem czasopism i literatury z zakresu etnografii, dotyczących kultury technicznej, społecznej i duchowej miejscowego ludu. Pomagali mu w tym czasie ks. Paweł Czaplewski i znany etnograf i badacz Syberii - Benedykt Dybowski, udzielając wskazówek metodycznych dotyczących zbierania folkloru. W. Łędze zależało na

usprawnieniu i unowocześnieniu warsztatu zbierackiego i naukowego, dlatego powrócił do swej rodzinnej wsi by uzupełnić zebrane wcześniej materiały. W. Łęga współpracował także z Kazimierzem Nitschem, znanym ówczesnym językoznawcą. W. Łęga publikował w jego wydawnictwach prace dotyczące gwar pomorskich.

W 1916 roku Władysław Łęga pisze recenzję pracy Jana Stanisława Bystronia „O zwyczajach żniwiarskich w Polsce”. Była to pierwsza publikacja Łęgi w czasopiśmie naukowym. W tym czasie W. Łęga rozpoczyna także badania etnograficzne rejonu Świecia. W 1919 roku Władysław Łęga obejmuje funkcję kapelana wojskowego w Grudziądzu i powraca do zbierania materiałów etnograficznych z Dolnego Powiśla, okolic Świecia i Ziemi Chełmińskiej. Poza badaniami przeprowadzonymi w terenie, Łęga posługiwał się także ankietami kierowanymi do instytucji i osób prywatnych.

W 1920 roku ks. W. Łęga rozpoczyna studia etnograficzne i archeologiczne na wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego pod kierunkiem prof. Jana Stanisława Bystronia i prof. Józefa Kostrzewskiego. W czasie studiów działa społecznie, jest m.in. prezesem powiatowego Komitetu Towarzystwa Czytelni Ludowych.

Od 1922 r. jako kustosz Muzeum grudziądzkiego fachowo opracowuje jego zbiory, wzbogacając eksponatami archeologiczno - etnograficznymi pochodzącymi z własnych badań. Píše liczne artykuły m.in. sprawozdania i informacje o zbiorach i nowych nabytkach Muzeum, które publikuje w prasie codziennej i popularnej.

W 1923 roku na zebraniu TNT Władysław Łęga wygłasza odczyt pt. „O składnikach etnograficznych Pomorza w wiekach ubiegłych”, którym wzbudza duże zainteresowanie. Dyskusja nad owym referatem przerodzi się w ideę zorganizowania badań na Pomorzu.

W czasie pisania pracy doktorskiej z dziedziny archeologii, problematyka etnograficzna schodzi na dalszy plan. Choć powstaje w tym czasie kilka recenzji prac m.in. J. St. Bystronia- „O artyzmie pieśni ludowej (1923 r.), Adama Fischera- podręcznik etnografii polskiej (1925 r.).

Pod koniec lat 20- tych i 30-tych swoje zainteresowania W. Łęga na nowo skierował ku etnografii, pracując nad kulturą ludową ziemi malborskiej.

W 1933 roku Instytut Bałtycki publikuje materiał, oparty na badaniach zebranych w 40 wsiach i na literaturze przedmiotu. Ta monografia etnograficzna regionu malborskiego zawiera jego rys geograficzny i topograficzny, językoznawczy, a także omówienie kultury materialnej, społecznej i duchowej ludności zamieszkującej tamten obszar. Władysław Łęga wydając na światło dzienne swoją pracę dotyczącą ziemi malborskiej, wyrażał nadzieję, że przysłuży się ona polskiej nauce a może nawet zachęci lokalną inteligencję do zbierania zabytków kultury ludowej: fotografii, rysunków, do spisywania pieśni i opowiadań czy do notowania wierzeń i zwyczajów ludowych. Monografia ziemi malborskiej zasługuje na szczególną uwagę, gdyż dotyczy terytorium, na którym kultura ludowa zamarła już za życia Władysława Łęgi.

W 1934 roku Łęga powraca do badań etnograficznych okolic Świecia. W 1936 roku Łęga publikuje artykuł pt. „Działalność Instytutu Bałtyckiego w zakresie etnografii” charakteryzujący dorobek badawczy w tym zakresie po I wojnie światowej.

W latach 1934 – 1937 ponownie zbiera materiały dotyczące regionu chełmińskiego, bada 80 wsi powiatów: grudziądzkiego, chełmińskiego, toruńskiego i wąbrzeskiego. Monografia ziemi chełmińskiej gotowa była do druku już po drugiej wojnie światowej, jednak rozmaite trudności odwlekały ten zamiar.

W ramach prac Instytutu Bałtyckiego W. Łęga przygotowuje sprawozdanie z działalności etnograficznej tego instytutu, w którym obnaża zaniedbania w tej dziedzinie badań na Pomorzu przed 1929 rokiem, ukazuje dorobek Instytutu, m.in. publikacje nowych prac, popularyzację badań i organizowanie kwerend w terenie. Ponadto zwraca uwagę na znaczenie swojej monografii

o ziemi malborskiej, własną pracą zbieracką, w której kompleksowo traktuje temat swoich badań, gdyż obejmuje w nich wszystkie przejawy kultury ludowej, a w metodologii badań wychodzi poza badania ankietowe, bezpośrednio kontaktując się z ludem.

Mankamentem ówczesnych prac Instytutu były ograniczone badania Kaszub, toteż W. Łęga postuluje rozszerzenie badań poza ten rejon Pomorza oraz potrzebę utworzenia archiwum etnograficznego.

W październiku 1945 roku ks. W. Łęga został mianowany administratorem w parafii Najświętszej Maryi Panny „Gwiazdy Morza” w Sopocie. Od tej pory W. Łęga stara się poświęcić więcej uwagi badaniom etnograficznym. Zaczyna sobie bowiem zdawać sprawę z konieczności utrwalenia wiedzy o kulturze ludowej, gdyż zwiększa się stopień uprzemysłowienia kraju, który spowodować może zanik tradycyjnego sposobu życia na wsiach. Mimo rozległej pracy administracyjno - duszpasterskiej, ks. W. Łęga prowadzi badania etnograficzne na ziemi chełmińskiej i kociewskiej. Ich owocem jest kilkanaście artykułów, a przede wszystkim 2 bogate monografie: „Okolice Świecia. Materiały etnograficzne” z 1960 roku i „Ziemia chełmińska” z 1961 roku. Obie te książki różnią się nieco w zawartości merytorycznej od pierwszej monografii dotyczącej kultury ludowej ziemi malborskiej. Nie zawierają już szerokiego wstępu, który uwzględniałby tło geograficzne i językowo - etniczne. Ponadto wartość monografii okolic Świecia polega na tym, że odnosi się ona do terenu wcześniej prawie zupełnie nie zbadanego, ponadto rzuca światło na ustalenie granic między Kociewiakami i Borowiakami Tucholskimi.

W tym czasie ks. dr Władysław Łęga zostaje członkiem Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Gdańsku.

W 1958 roku powstaje książka „Legendy Pomorza”, która oparta jest na materiałach zebranych przez W. Łęgę podczas przygotowań jego trzech najważniejszych monografii etnograficznych. W książce tej W. Łęga rozszerza popularyzację kultury ludowej poza teren, którym dotychczas się zajmował, obejmując obszar całego Pomorza od Szczecina po Elbląg i od morza po Noteć i Drwęcę, sięgając m.in. do folkloru kaszubskiego.

Pomimo tak wszechstronnej działalności ks. W. Łęga stara się utrzymywać związki z Grudziądzem, ich podsumowaniem stał się artykuł o tematyce etnograficznej poświęcony okolicom Grudziądza, który ukazał się w 1960 r. w pierwszym tomie „Rocznika Grudziądzkiego”. 2 sierpnia 1960 roku umiera ks. Władysław Łęga na wskutek raka żołądka i jelit.

W swych pracach Łęga podkreślał odporność kultury ludowej z przebadanych terenów na wpływy niemieckie. W mniejszym stopniu porównywał zjawiska etnograficzne np. poprzez zestawianie zjawisk gwarowych z poszczególnych ziem. Przytaczał zapiski archiwalne poświadczające ciągłość istnienia pewnych wytworów kultury na przestrzeni dziejów. Obrazował różne zjawiska kulturowe w postaci map, zestawiał dane statystyczne na podstawie których można było wywnioskować o zmianach zachodzących w kulturze ludowej w danym okresie.

Znaczenie etnograficznych prac Łęgi polega na dostarczeniu obszernego materiału z terenów, które były albo nie zbadane albo zbadane słabo. Przyczyniło się to do zlikwidowania białych plam na mapie znajomości polskiej kultury ludowej.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.